

Impressies van de Ontmoetingsdag van *Netwerk NDE* op 2 november 2019

Redactie Terugkeer

Het was een bijzondere Ontmoetingsdag op 2 november jl., een dag die wat anders verliep dan hoe we doorgaans gewend waren. De gebruikelijke *Tuinzaal* in Huize Het Oosten te Bilthoven was door een misverstand deze keer niet beschikbaar, zodat we het moesten doen met de grote ontvangsthall (ook bekend als het *Atrium*) waar de stoelen keurig stonden opgesteld. Dat wel... maar het was een beetje behelpen en ook de geluidsinstallatie was niet optimaal. Vooral het boeiende verhaal van Arie Bos ging bij de achterin zittenden grotendeels verloren door het ongelukkige samenspel van slecht geluid, een harde regenbui op het glazen dak en de hoorbare (telefoon)gesprekken van niet-bezoekers buiten het Atrium. Dankzij de welwillende hulp van zeker acht mensen kon dit (gereconstrueerde) verslag van de Ontmoetingsdag in Bilthoven toch tot stand komen. De redactie wil met name bezoeker Neletta van Heuven uitgebreid bedanken; deze vriendelijke psychologe maakte voor zichzelf uitgebreide aantekeningen van de lezingen; welke ons de basis voor dit verslag gaven...

1 De lezing van Arie Bos:

Baas in eigen brein?

Maar: het bewustzijn laat de hersenstructuur veranderen!

Deze Ontmoetingsdag begon met de boeiende lezing 'Baas in eigen brein?' van Arie Bos, antroposofisch huisarts in Amsterdam en docent aan de Vrije Universiteit, waar hij huisartsen opleidt en wetenschapsfilosofie doceert. Arie heeft een aantal boeken geschreven. In 2008 verscheen zijn boek 'Hoe de stof de geest kreeg; de evolutie van het ik', over de relatie tussen stof en geest. In 2014 het boek 'Mijn brein denkt niet, ik wel'. En in 2017 verscheen in het Engels 'Thinking outside the Brain Box: Why Humans are not Biological Computers'. Hieronder het verslag van zijn interessante lezing.

Neuroplasticiteit: de modelleerbaarheid van de hersenen
Gezien het feit dat de hersenen hun uiteindelijke vorm, functioneringsniveau, talentontwikkeling en inzetbaarheid bereiken doordat ze zichzelf (her)scheppen

naar gelang de vraag van de omstandigheden is het ongeloofwaardig dat het bewustzijn een (bij)product van de hersenen zou zijn. Toch denken medische grootheden, zoals gepensioneerd *Herseninstituut*-directeur Dick Swaab, dat het bewustzijn niets te zeggen heeft, dat het denken volledig gebeurt op basis van zenuwen en hersencellen en hun elektrochemische wisselwerking. Bewustzijn wordt door de hersenen geproduceerd, maar heeft geen onafhankelijk bestaan of zelfstandige betekenis, zo is zijn standpunt. Interessant gegeven is echter dat er al opvallende verschillen in ontwikkeling van de hersenen te zien zijn op röntgenfoto's van kinderhoofden, waarbij het verschil in hersenontwikkeling tussen een echt liefdevol opgevoed en een extreem verwaarloosd kind sterk opvalt. Veel of weinig (of geen!) liefde in de kindertijd maakt dus wel degelijk een groot verschil...

Arie kwam met nog meer zeer interessant bewijs voor het tegendeel van de materialistische visie: voorbeelden van mensen die fysiek zwaar werden getroffen door herseninfarcten, en compleet gehandicapt raakten door verlammingen. Maar die er, na langdurige therapie en liefdevolle begeleiding, toch in slaagden om weer terug te keren naar 100% functioneren, zoals ze dat hadden vóór hun herseninfarcten. Hij vertelde kort de (levens)verhalen van drie verschillende mensen. Van de Spaanse hoogleraar *Pedro Bach-y-Rita* die een zwaar herseninfarct kreeg en werkelijk niets meer kon. Dankzij de intensieve begeleiding van zijn zoons, die hem steeds uitdaagden om de grenzen van wat hij wel kon nòg een stukje op te schuiven, kon hij na een jaar alles weer en kon hij zelfs weer lesgeven. Na Pedro's overlijden wees autopsie uit dat de door het infarct beschadigde hersengebieden nooit hersteld waren, maar dat andere delen van zijn hersenen die taken hadden overgenomen.

Door dit voorbeeld kwam het onderwerp *neuroplasticiteit* in beeld, waarvan de Canadese vrouw *Barbara Arrowsmith Young* een uitgesproken voorbeeld is. Zij werd geboren met een aantal mentale handicaps die

Arie Bos tijdens zijn beeldenrijke lezing 'Baas in eigen brein?'

het vermogen om op school iets te leren sterk beperken; zij slaagde er echter in om (door gebruikmaking van andere hersencapaciteiten) om haar handicaps te boven te komen. En daar liet ze het niet bij: ze schreef het boek *'The Woman who changed her Brain'*. En richtte een instituut op dat mensen met leerproblemen helpt volgens de door haarzelf ontwikkelde methode.

Een ander erg treffend voorbeeld was dat van **Jill Bolte Taylor**, een Amerikaanse hersenonderzoekster, die op een morgen in 1996 wakker werd en vaststelde dat ze bezig was om zèlf een herseninfarct te krijgen. Ze was alleen thuis en kon al geen woord meer uitbrengen, maar toch wist ze alarm te slaan. Het infarct vond ook plaats (waardoor ze de inhoud van haar vakgebied van binnenuit meemaakte) en leidde tot ernstige verlamningsverschijnselen. Zij werd geopereerd, waardoor ze allereerst haar spraakvermogen herwon. Mede door de jarenlange intensieve begeleiding van haar moeder, die steeds allerlei oefeningen met haar deed, was Jill Bolte Taylor na acht jaar weer voor 100% hersteld. En zij schreef een boek over haar infarct- en herstelbelevissen van binnenuit, dat een bestseller werd en ondertussen in meer dan 30 talen is vertaald. De Engelse versie heet *'Stroke of Insight'*; in het Nederlands vertaald als: *'Onverwacht inzicht'*.

Neuroplasticiteit: de flexibiliteit van het zenuwstelsel

Na deze inspirerende voorbeelden van neuroplasticiteit sprak Arie enige tijd over de fysieke werkelijkheid van het zenuwstelsel: over de bouw, samenwerking en het functioneren van de zenuwcellen, en ook over de opbouw van de menselijke hersenen met enkele specifieke besturingsgebieden in de hersenschors. En ook over *synapsen*, de aanleg van nieuwe zenuwverbindingen waardoor we tot nieuwe dingen in staat zijn. Ter sprake kwam het boek *'The Brain that changes itself'* van de Amerikaanse psychiater en psychoanalyticus Norman Doidge uit 2007. Deze medicus, onderzoeker, schrijver en dichter schreef een boek (dat een bestseller werd) met verhalen over persoonlijke triomfen die de grenzen van de (officiële) hersenwetenschap overschrijden; dus opnieuw: *neuroplasticiteit*.

Ook de vroege experimenten (in de decennia na 1900) van de Britse neurologen sir Henry Head en William Rivers passeerden de revue. Zij ontdekten (mede door experimenten op zichzelf) dat beschadigde of doorsneden zenuwen toch weer aangroeiden; zij beschreven dat en ook welke sensaties (en vergissingen van het zenuwstelsel) dat heraan groeien gaf.

Conclusie: het zenuwstelsel kent geen problemen, het zoekt gewoon verder en ontwikkelt nieuwe wegen.

Het denken: bestuurder van zenuwstelsel en hersenen?

Allereerst maakte Arie de invloed van 'training' duidelijk, en hoe deze ertoe kan leiden dat instelling en gedrag veranderen, waarna de hersenen zich zonder protest aanpassen aan deze nieuwe werkelijkheid. Olympisch turner Epke Zonderland vloog door het beeld, maar ook een oudere psychologische studie van de specifieke hersenontwikkeling van professionele schakers, de *grootmeesters*. De mogelijkheid van een mens om de constellatie van zijn eigen brein te beïnvloeden werd hiermee overtuigend duidelijk gemaakt.

De volgende stap die aansloot op deze benadering van training en beïnvloeding was natuurlijk de vraag: is *het denken dan de baas?* Arie introduceerde psycholoog **Ap Dijksterhuis**, die bekend werd door zijn boek *'Het slimme onbewuste'*. Dijksterhuis (tegenwoordig hoogleraar aan de Radboud Universiteit) stelt dat het zogeheten *onbewuste* een verwerkingscapaciteit heeft die ±200.000 keer zo groot is als die van het 'normale' bewustzijn. Het onbewuste stuurt ons gedrag, ons denken en onze gevoelens; dus het bewuste denken heeft uiteindelijk niet zoveel in de melk te brokkelen.

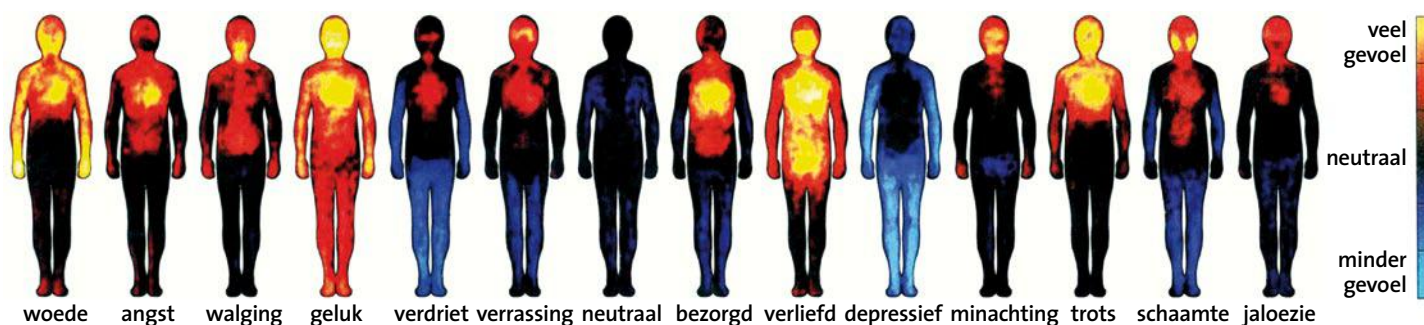
Hierna ging Arie in op de mogelijkheid om het bewuste denken te **bedriegen** over wat werkelijkheid is, via optische illusies. Die creëren bepaalde *aannames* welke na het 'doorkrijgen' van het bedrog veranderd worden. Als het bewustzijn werkelijk het **produkt** van de hersenen zou zijn, dan zou een dergelijke vernieuwde instelling op de werkelijkheid gewoon niet mogelijk zijn.

Vervolgens kwam Nobelprijswinnaar **Daniel Kahneman** in beeld; deze *emeritus* hoogleraar psychologie heeft vastgesteld dat wij twee verschillende denksystemen hebben: een snelle, intuïtieve manier en een langzame, weloverwogen manier. Beide zijn uitermate praktisch, maar dingen gaan vaak fout doordat we (onbewust) de verkeerde manier van denken gebruiken.

Keuzevrijheid en vrije wil

In Arie's verhaal stond de macht van het denken steeds meer ter discussie. Benjamin Libet was een Amerikaanse hersenonderzoeker die wereldbekendheid kreeg door experimenten die de zogenaamde *'bewustzijnsvertraging van een halve seconde'* lieten zien. De betekenis hiervan was dat de factor 'vrije wil' en de mogelijkheid om keuzes te maken hierdoor op losse schroeven kwamen te staan. Tenslotte: als de keus al *gemaakt* is (een halve seconde) voordat de persoon zich daarvan bewust wordt, wat houdt keuzevrijheid dan nog in?

De volgende stap in dit verhaal was **Antonio Damasio**, een Portugees neuroloog en schrijver die de biologische basis van de werking van de hersenen onder de loep

Thermogrammen van emoties, zoals zichtbaar in het lichaam; deze composietbeelden zijn samengesteld op basis van gedetailleerde infrarood-opnames van 700 proefpersonen door een onderzoeksgroep van Aalto University in Helsinki, Finland in 2014

heeft genomen. In aansluiting daarop toonde Arie Bos *thermografische* beelden van menselijke emoties; elke emotie creëert een bepaald patroon van warmere en koudere plekken in het lichaam, wat via warmtebeelden kon worden vastgelegd. De biologische basis van emoties en gevoels toestanden blijkt binnen het lichaam te liggen, en niet uitsluitend binnen de hersenen, zoals eerder werd gedacht. Emoties bevinden zich in het lichaam; maar zodra je je ervan *bewust* wordt noemen we het een **gevoel**. *Woede* voel je vooral in je hoofd; *angst* in je buik; *verliefdheid* in je hele lichaam; *trots* in je hoofd en borst; *geluk* in je hart en hoofd; en *schaamte* in je hoofd, keel, borst en buik.

Aan bod kwam **Victor Lamme**, hoogleraar cognitieve neurowetenschappen en schrijver van het boek *'De vrije wil bestaat niet: over wie er echt de baas is in het brein.'* 'De vrije wil,' zegt Victor Lamme, 'is een oud manetje op een bankje dat zit te kijken naar wat er allemaal gebeurt in het brein...' Het bewustzijn is eerder iets waarmee je je daden vergoelijkt, en ze rationaliseert. Arie illustreerde dit uitgangspunt door visualisaties van de (onwillekeurige) *kniepeesreflex* en de vertraging tussen de neurologische **ervaring** van een externe impuls en het **beseft** daarvan op bewustzijnsniveau. Hierdoor werd het verschil tussen bewustzijn en hersenen verduidelijkt. En er zijn nu ook verlamde mensen die door een elektronisch implantaat hun *neuraal defect* kunnen omzeilen (want andere hersengebieden

kunnen de betreffende functies eveneens uitvoeren). Maar wat bleek nu uit het volgende: na een genomen besluit kun je je keuze herzien via een tweede ('*toch maar niet*') besluit. Van deze annulering van het oorspronkelijke besluit bleek vervolgens niets terug te vinden in de hersenen. Dus: misschien worden de besluiten wellicht toch in het bewustzijn genomen en niet ergens binnen onze hersenprocessen. Dat er al activiteit vooraf is, betekent dan niets anders dan dat elk besluit een zekere (simpele) voorbereiding vereist.

Is de menselijke geest het **produkt** van de hersenen?

Arie besprak ook enkele voorbeelden van mensen van het type 'idiot savant' of 'leeghoofd'; mensen die geen functioneringsmogelijkheden van de hersenen hebben, of zelfs: ontbrekend (maar 10%) hersenweefsel. Zulke mensen zouden een zeer beperkt leven moeten leven, maar in de praktijk is regelmatig het tegendeel waar en gaan ze zelfs naar de universiteit...

Arie Bos wilde nog doorgaan met het bespreken van onderwerpen als terminale helderheid, bijna dood-ervaring, en buitenlichamelijke ervaringen... Maar door tijdgebrek moest hij zijn betoog eerder dan bedoeld afbreken.

Arie's standpunt was echter voor iedereen duidelijk: *bewustzijn en fysieke hersenen zijn twee verschillende grootheden, en het bewustzijn komt eerst.* Zoals Arie het zelf verwoordde: 'Ik kan wel zonder mijn lichaam, maar mijn lichaam kan (kennelijk) niet zonder mij...' ●

2 Het interview met Pim van Lommel:

De 'bewustzijnsdrempel' is na een NDE permanent veranderd

'Een NDE geeft vaak toegang tot verrassende nieuwe bewustzijnsgebieden...'

Na de lezing van Arie Bos kwam Pim van Lommel aan het woord. Hij werd *live* geïnterviewd door Netwerk NDE-voorzitter Rinus van Warven. En die begint zijn vraagstelling met het thema 'bewustzijn'. Beide heren spreken over de betekenis en functie van het bewustzijn. Maar ook het materialistische standpunt van prof. dr. Dick Swaab komt voorbij: 'Bewustzijn is een onbetekenend bijverschijnsel.' Rinus gaat van start...

Rinus: Dus het bewustzijn kletst maar wat?

Pim: 'Onze hersenen zijn eerder een *belemmering* dan dat ze iets waardevols produceren. In een BDE is het bewustzijn helderder dan ooit, terwijl de hersenen bewezen uitgeschakeld zijn. Bij hartstilstand doen de hersenen niets meer; ook bij een hartstilstand vóór defibrilleren. De bloedstroom naar de hersenen wordt binnen enkele seconden stilgelegd; dan heb je geen lichaamsreflexen meer. Ook de hersenstamreflexen zijn uitgevallen, dan is er ook geen ademhaling meer. Bij mensen met een hartstilstand op wie EEG-elektroden zijn bevestigd kun je dat duidelijk zien: *flatliners*. Binnen 10 à 20 seconden ligt alles stil. En reanimatie duurt véél langer.'

Rinus: En een echte definitie van bewustzijn is er niet?

Pim: Wij zijn ons bewust van onszelf als we wakker

Een kritische Rinus van Warven ontmoet een kalme Pim van Lommel tijdens het *Ontmoetingsdag*-interview...

zijn. Maar wat de relatie *hersenen en bewustzijn* betreft: het bewustzijn kan niet geproduceerd worden door de hersenen. Dat is mijn visie, in tegenstelling tot de gangbare opvattingen in de neurowetenschap. Onze onderzoeken wijzen er veeleer op dat de functie van hersenen is: *faciliteren!* Je kunt tijdens de waaktoestand bewustzijn ervaren in je lichaam, maar als je slaapt ervaar je je bewustzijn niet binnen je lichaam. Wat coma betreft... sommige mensen die in coma zijn geweest, kunnen later wel vertellen wat ze ervaren hebben. Bij hartstilstand heeft 10 à 20% van de overlevenden een heldere bewustzijnservaring.

Bij een NDE komen je herinneringen tot aan of zelfs van vóór je geboorte gelijktijdig terug. Je voelt je extra verbonden met andere mensen. Je voelt het verdriet van je zusje toen jij haar speeltje afpakte. Niets gaat verloren. We zijn allen verbonden. We **zijn** bewustzijn, we **hebben** een lichaam. Ja: ik kan zonder mijn lichaam, maar mijn lichaam kan niet zonder mij.

Rinus: Is er dan een 'ik' dat de gedachten denkt?

Het 'ik' is een onderdeel van je lichaamsgebonden waakbewustzijn. Na het lichamelijk bestaan is er een groter Zelf. Want buiten je lichaam zit je in eenheidservaring. En ja: de dood bestaat niet.

Overigens: *de drempel van het bewustzijn is permanent veranderd na een NDE*. Anders gezegd: het zuivere bewustzijn heeft een groot aantal aspecten; véél meer dan waar we als (maatschappelijk aangepaste) persoonlijkheid in het normale waakbewustzijn toegang toe hebben... Het gebeurt vaak dat er voor mensen na een NDE-ervaring meer aspecten toegankelijk worden en dat ze plotseling allerlei onverwachte nieuwe mogelijkheden tot hun beschikking hebben... En méér mogelijkheden dan ze ooit eerder hadden vanuit hun 'normale' bewustzijn.

Een mooi voorbeeld hiervan is **Anita Moorjani**, die al over de drempel van de dood was als gevolg van een groot aantal tumoren in haar lichaam. Zij had een NDE waarin tegen haar gezegd werd: *'Als je teruggaat dan zul je genezen zijn.'* Wel, ze ging terug en binnen één week waren al haar tumoren verdwenen!

Een vraag vanuit de zaal: Wat hebben de vele contacten met 'bijna-doodervaringen' met Pim zelf gedaan?

Pim: We zijn nu zo'n twintig jaar verder [sinds het beroemde artikel in *The Lancet*]. Die ervaringen hebben mij behoorlijk veranderd, een hele ommezwaai, en ik sta daardoor anders in het leven dan vroeger. Ik ben zelfs vegetariër geworden en heb veel kritische vraagtekens bij orgaantransplantatie. Dat er ook buiten tijd en ruimte bewustzijn bestaat, dat is nu heel gewoon voor mij. Maar ja: een laptop faciliteert in de 'Cloud' berichten, maar het produceert ze niet! Op een gegeven moment zegt Pim samenvattend: *'Maar wie nog nooit van mening is veranderd, die heeft maar zelden iets geleerd.'*

Een andere vraag vanuit de zaal: Hoe staat de officiële wetenschappelijke wereld na twintig jaar tegenover NDE's?

Pim: Er begint de laatste vijftien jaar een post-materialistische benadering op te komen... (dus: ja, er is ook verandering in de wereld der wetenschap). In het *'Journal of Consciousness Studies'* stond dat steeds meer mensen ervan overtuigd zijn dat bewustzijn niet gemeten kan worden. *Eerste persoons-verslagen, getuigenissen*, die worden steeds belangrijker. *'Subjectieve'* ervaringen (die vroeger geweigerd werden) gaan weer een rol spelen in de wetenschappen. Want het gaat om **ervaring!** Dat is het sleutelwoord. Anno nu worden in het *'Journal of Consciousness Studies'* nog maar voor 30-40% aan artikelen vanuit de zuiver materialistische benadering gepubliceerd... Maar vijftien jaar geleden was dat nog zo'n 85-90%... dus er is echt sprake van een zichtbare verschuiving. En gelukkig: want alles komt voort uit bewustzijn; dat was altijd al bekend. De Griekse wijsgeer Plato schreef het al (2400 jaar geleden) in zijn verhaal over de NDE van de soldaat Er: *'Het lichaam is de drager van de ziel.'*

Maar één probleem blijft: de NDE roept angst op, want ze past niet bij het materialistische wereldbeeld. En, zoals Pim het uit eigen ervaring kan zeggen: *daardoor kan er agressie ontstaan tegen de boodschapper.*

Impressies van de Ontmoetingsdag van *Netwerk NDE* op 2 november 2019

3 De middagsessie: vragen vanuit de zaal aan Arie Bos en Pim van Lommel

Gerommel met leven en dood**De vragen rond orgaandonatie en orgaantransplantatie**

Op 21 oktober 2019 was de 2Doc-televisiedocumentaire 'Leven de organen' van Frans Bromet (opnieuw) uitgezonden. Die tv-uitzending (elf dagen vóór deze Ontmoetingsdag) lag bij diverse bezoekers nog vers in het geheugen. Dit had mede te maken met de recente wijziging van de (Nederlandse) wet op orgaan-donatie. Waardoor overledenen voortaan automatisch orgaandonor worden, tenzij ze hiertegen bezwaar hadden aangetekend (in het *Donorregister*). Daarom gingen de eerste vragen aan beide heren vooral over het onderwerp 'orgaandonatie'.

Het echte verhaal achter 'hersendood'

Na verschillende reacties vanuit Arie en Pim kwam deze laatste met de definitieve openbaring... Christian Barnard was er in 1967 in geslaagd om een succesvolle harttransplantatie te verrichten (voor het eerst). Hierdoor kwam de techniek van 'orgaantransplantatie' voor het eerst als nieuwe medische mogelijkheid in beeld. Leuk, maar er was een groot probleem: *er waren helemaal geen menselijke donoren beschikbaar*. Levende mensen hadden hun organen zelf nodig om te kunnen blijven leven. En de organen van dode mensen waren ook dood, en niet meer tot leven terug te brengen!

Om dit probleem op te lossen werd er een kunstmatig concept verzonden: 'hersendood'. Mensen in een diep coma, met een zeer slechte prognose, en afhankelijk van kunstmatige beademing en voeding, werden *hersendood* verklaard, en daarna werd *hersendood dood* genoemd.

Zo kon men beschikken over organen van 'dode' mensen. Zodra de stervende persoon *overleden* werd verklaard, en dus *hersendood* is, neemt een machine het even over. De belangrijkste levensfuncties gaan dan kunstmatig verder, waardoor het gestorven lichaam nog even 'in leven' wordt gehouden. Zodat de nog min of meer levende organen daarvan in bruikbare staat beschikbaar komen voor transplantatiedoeleinden. 'Maar dit is een onnatuurlijk weergave van de werkelijkheid,' zegt Pim: 'het lichaam maakt helemaal geen onderscheid: dood is dood.' Simpel gezegd: het lichaam gaat niet **gedeeltelijk** dood, alles eraan gaat **tegelijk** dood. En het is de vraag of deze orgaanverwijdering tijdens de stervensfase geen problemen of schade voor het vertrekkende bewustzijn oplevert. Het bewustzijn dat zich tenslotte probeert los te maken van het overleden lichaam... En er zijn vele verslagen bekend van mensen die een transplantatie-orgaan hebben ontvangen. En die daarna gevoelens, voorliefdes, en zelfs levensherinneringen van de overledene ervoeren!

De vragen rond euthanasie

Het algehele *vraag-en-antwoord*-gebeuren kwam van **orgaandonatie** spontaan bij het (verwante) onderwerp 'euthanasie' terecht. Daarbij is het vertrek van het zielsbewustzijn natuurlijk ook het grote hete hangijzer... Als iemand zijn/haar leven voortijdig be-

eindigd heeft, is het bewustzijn dan volledig vrij om te vertrekken? Zowel Arie Bos als Pim van Lommel (beiden artsen, gemotiveerd en opgeleid om levens te *redden*) stonden beide zéér terughoudend tegenover euthanasie. Toch vertelde Arie Bos dat hij in zijn carrière als (antroposofisch) huisarts enkele gevallen had meegemaakt die van deze ethische koers afweken... Waarin hij kon begrijpen dat het leven voor zijn patiënt zó verschrikkelijk was geworden dat *euthanasie* een menswaardige oplossing zou zijn.

De vragen rond abortus

Vanuit het onderwerp *euthanasie* ontstonden er als vanzelf ook vragen over het verwante onderwerp **abortus**. Daar bestaan geen aantekeningen van; maar de teneur is goed weer te geven...

De grote vraag rondom abortus (door sommige mensen als een vorm van *moord* beschouwd) is natuurlijk: op welk moment vestigt het incarnerend bewustzijn zich werkelijk in het toekomstige lichaam? Tot wanneer is er alleen sprake van een 'onzijd lichaam' en wanneer is het werkelijk een levende persoon? Een heleboel mensen, religies en levensbeschouwelijke stromingen hebben daarover allerlei visies, standpunten en meningen. Maar er is niemand die daar werkelijk het fijne van weet. En wat als er sprake is van een *gradueel* proces van geleidelijk steeds sterkere belichaming, die pas in de dagen vóór de geboorte *volledig* wordt? Valt er dan te onderscheiden wanneer er alleen een lichaam is en wanneer er een compleet mens is?

Tot besluit

Tot zover de indrukken en het gereconstrueerde verhaal van een druk bezochte Ontmoetingsdag (circa 110 aanwezigen), die ondanks alle eerder genoemde problemen toch zeer zeker als **geslaagd** mag worden beschouwd. ●